

УДК 343.1:343.23:343.85

ІНСЦЕНУВАННЯ ЗЛОЧИНУ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ, СКОЄННЯ ТА ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Торган Л. М.

Приватний класичний Університет, м. Запоріжжя, Україна

В статті розглядаються питання наукового визначення місця інценування в криміналістичній системі способів підготовки, скоєння та приховування злочинів. Розкриваються етапи кримінального провадження по кримінальним справам, на яких можливо встановити інценування злочину під некримінальну подію.

Ключові слова: злочин, вбивство, вбивство приховане інценівкою, мета і спосіб злочину, криміналістична класифікація, слідче провадження по кримінальній справі.

Знання слідчим того, які фактори обумовлюють висування злочинцем тієї чи іншої виправдувальної версії, пов'язаної з інценуванням, на що розраховують злочинці, вибираючи той чи інший вид інценування, і від чого залежить цей вибір, як узагалі поводить злочинець після убивства в різних ситуаціях, – усе це вкрай важливо для аналізу поведінки обвинувачуваного (підозрюваного) і перевірки питання про його винність.

Проблемам інценування у різні часи минулого століття вченими-криміналістами приділялась певна увага. Відомі роботи таких професорів, як О.Я.Баєв, Р.Ф.Белкін, О.Ф.Волинский, В.О.Коновалова, В.А.Образцов та інші науковці розглядали проблеми інценування злочинів, маючи тим часом, різні точки зору по цьому питанню.

Так, О.Я.Баєв і А.С.Самотніх в ній розуміють "навмисне здійснення злочинцем доказів, які у своїй сукупності створюють обстановку, характерну для певного, бажаного злочинцем про події" [1; 24-26]. Р.С. Белкін пише, що інценування злочину є "створення обстановки, яка практично не відповідає події, що сталася на цьому місці, і ще може доповнюватися поведінкою і помилковими повідомленнями, як виконавця інценування, так і зв'язаних з ним осіб" [2; 332].

Які ж ознаки інценування, і яка існує криміналістична методика її виявлення?

У тих випадках, коли в стадії порушення кримінального провадження немає повної ясності, – чи дійсно відбувся злочин, наприклад, вбивство чи смерть загиблого викликана іншою причиною, наприклад, самогубством, слідчий зіштовхується з необхідністю перевірити, чи відбулося в даному випадку: самогубство, схоже (по обстановці) на вбивство; вбивство, яке нагадує деякими своїми ознаками картину самогубства; вбивство, замасковане інценуванням.

Таким чином, слідчий, насамперед, повинен вирішити найважливіше для даної категорії справ питання: від чого і за яких обставин настала смерть потерпілого, що відбулося?

Питання це для справ аналізованої категорії здобуває першорядне, а найчастіше і вирішальне значення. Від його вирішення залежить весь подальший хід розслідування. У першу чергу необхідно встановити причину смерті і визначити, чи є вона

насильницькою. Відповідь на ці питання слідчий одержує нерідко вже при проведенні первісних слідчих дій: огляду трупа і місця його виявлення, судово-медичної експертизи трупа і допиту виявлених на місці події свідків. Однак у більшості випадків на початковому етапі слідства ще не ясне питання про рід, а іноді і про причину смерті загиблого.

Якщо не враховувати справи з інсценуванням вбивства, скоєного нібито третіми особами, і з версіями про необережний характер вбивства чи про здійснення його в стані необхідної оборони (коли факт вбивства очевидний і ніким не заперечується). У всіх інших випадках факт вбивства лише передбачається. Саме це припущення і викликає необхідність у порушенні кримінального провадження.

Звідси, природно, випливає, що по всіх справах аналізованої категорії із самого початку розслідування треба висувати версію про вбивство незалежно від того, чи є дані про вбивство, замасковане інсценуванням якою-небудь нейтральною причиною смерті, чи ознаки інсценування відсутні і в наявності просто сумнівний випадок смерті, можливо, викликаний вбивством [3; 193]. Поряд із версією про вбивство, слідчий, виходячи з даних судово-медичного дослідження трупа й інших обставин, обов'язково повинен включити в план для ретельної перевірки й інші версії про рід смерті загиблого. Обов'язковій перевірці підлягають також версії, висунуті ким-небудь із членів родини, близьких і знайомих загиблого.

На думку професора Саїнчина О.С., який проводив дослідження інсценування умисних вбивств у минулому році версії про вбивство і версія підозрюваного, підтверджена інсценуванням, повинні перевірятися вже в процесі проведення першопочаткових слідчих дій. При огляді місця події і трупа, при допиті свідків слідчий обов'язково повинен прагнути одержати відповіді на питання, які впливають із версії про вбивство. Відповідні питання слідчий ставить і судово-медичному експерту [7; 213].

Нарешті, у випадках, коли факт вбивства очевидний і ніким із близьких людей чи оточення потерпілого не піддається сумніву, однак здійснення злочину або приписується ними стороннім особам, або необхідної оборони, слідчий поряд із відповідною версією, перевіряє версію про здійснення навмисного, не спровокованого вбивства ким-небудь із близьких потерпілого.

Таким чином, одним із головних тактичних завдань у ситуації, коли немає ясності стосовно розслідуваної події, є «установлення наявності чи відсутності інсценування, її змісту і спрямованості» [4; 143-144].

Незалежно від того, чи вдається вбивця до інсценування смерті потерпілого від якої-небудь нейтральної причини чи обмежується висуванням відповідної версії, в обох випадках він переслідує одну мету – ошукати слідчого, перешкодити йому, встановити, істину і викрити винного.

Передбачаючи, що слідчий у першу чергу буде оглядати труп і навколишнє оточення, злочинець оцінює їхній стан з позиції своєї версії. Якщо він вважає, що місце знаходження і поза трупа, ушкодження які на ньому, так само як і вся обстановка місця події, нічим не суперечить наміченому їм у своє виправданні поясненню, вбивця не вдається до зміни обстановки.

Якщо ж обстановка на місці події не відповідає версії злочинця, то він нерідко створює нові – штучні – сліди й ознаки, спеціально залишає на місці події ті чи інші предмети, тобто інсценує обстановку нейтральних для нього причин і роду смерті.

Однак уважний слідчий, який вміє зіставити факти слідчий завжди може розпізнати інценування. Пояснюється це тим, що абсолютно точно відтворити обстановку інценуємої події вбивця не може. Насамперед, тому що вперше вбив, не має досвіду в інценуванні. Після здійснення вбивства злочинець майже завжди знаходиться у збудженому стані, що не дозволяє йому помітити всіх деталей навколишнього оточення, осмислити значення кожної з них. Далеко не всі сліди вбивства, що викриває характер, зрозумілий злочинцю, можуть бути ним цілком знищені чи замасковані.

З цього випливає, що розпізнати інценування слідчий може по наступних ознаках: випадково не знищеним злочинцем і тому уцілілим слідам і предметам, що є ознаками-наслідками скоєного ним вбивства; спеціально перебільшеному, неприродному характеру слідів і предметів, які підтверджують версію про нейтральні причини смерті загиблого; слідам, предметам, ознакам і обставинам, які суперечать обстановці при смерті від нейтральної причини, зазначеної у версії близьких загиблого, що випливає із загальної картини місця події; неможливість здійснення дій, приписуваних загиблому; протиріччя у поясненнях зацікавлених осіб, поводження потерпілого і дійсних причин його смерті.

Серед таких негативних обставин найчастіше вказують на інценування: зміни в обстановці місця злочину; ознаки боротьби, зокрема сліди самооборони на тілі потерпілого; ознаки переміщення трупа з місця, де настала смерть; невідповідність положення трупних плям позі трупа; характер ушкоджень на трупі, що не впливає зі способу й обставин позбавлення життя, описаних у версії близьких загиблого; невідповідність зазначеного в цій версії часу смерті загиблого стану трупних явищ, виявлених при огляді.

Основна властивість негативних обставин полягає в тому, що вони заперечують дане пояснення, дану версію, тобто той самий факт виявляється негативною обставиною до однієї версії, разом з тим може підтверджувати іншу [5; 211].

Розслідуючи справи про вбивства, замасковані інценуванням, слідчий вже в процесі проведення первісних слідчих дій застосовує спеціальні методи, найбільш ефективні для встановлення, чи мало місце вбивство чи смерть загиблого була викликана якою-небудь іншою причиною.

Сутність цих методів виражається в наступному:

1. Співвідношення даних з огляду місця події загиблого, даних у поясненнях близьких, з об'єктивними обставинами, встановлюваними первісними слідчими діями, зокрема, оглядом трупа на місці його виявлення і судово-медичною експертизою.
2. Аналіз кожної з виявлених об'єктивних обставин зі звичайною обстановкою при смерті від причини, зазначеної в поясненнях близьких потерпілого чи події, що впливають з обстановки на місці.
3. Виявлення обставин, зокрема, негативних, які вказують або на те, що в обстановку внесені навмисні зміни, тобто зроблено інценування, або просто спростовують версію, висунуту близькими загиблого, і вказують на її свідомо помилковий характер.
4. Виявлення обставин, які прямо чи побічно вказують на те, що смерть загиблого викликана убивством, зокрема, навмисно зробленим ким-небудь з осіб, що висунули версію про нейтральну причину смерті [6; 43].

Перераховані прийоми застосовуються при проведенні первісних слідчих дій, взаємозалежно й одночасно. Це забезпечує цілеспрямованість усієї діяльності слідчого, починаючи вже з початкових дій, спрямованих на встановлення дійсної причини й обставин смерті загиблого.

Аналіз наукових і практичних досліджень по тематиці вбивств пов'язаних з інсценуванням, автором розцінюються як недостатньо розроблені. Професори Бахін В.П., Коновалова В.Е., Шепітько В.Ю Колмаков В.П., Аленін Ю.П., Саїнчин О.С. і деякі інші автори ставили проблему розслідування кримінального провадження злочинів, пов'язаних з інсценуванням в найбільш широкому аспекті. Однак, проблемам розробки криміналістичної характеристики, як способу підготовки, скоєння та приховування злочинів, уваги приділялося вкрай не достатньо. Метою статті автором ставиться початок наукової розробки взаємодії слідчих і оперативно-розшукових установ щодо сумісних дій при розробці поняття «криміналістична характеристика злочинів, прихованих як інсценування». Перші висновки щодо цієї проблеми спонукають насі надалі вести розробку цього напрямку діяльності в розробці приватної методики розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням або приховуванням злочинів.

Список літератури:

1. Расследование отдельных видов преступлений // Под ред. О.Я. Баева. – Воронеж, 1986. – С.43.
2. Криминалистика. Под ред. А.Ф.Волынского. – М., 1999. – С. 246; Криминалистика. Под ред. В.А. Образцова. – М., 1999. – С. 594.
3. О понятии следственных версий, основаниях их выдвижения, классификации. См.: Васильев А.Н., Следственная тактика. – М., 1976; Ларин А.М. От следственной версии – к истине. – М., 1976; Пешак Ян. Следственные версии. – М., 1976; Арцишевский Л.Я. Выдвижение и проверка следственных версий. – М., 1978.
4. Аленин Ю.П. Особенности расследования тяжких преступлений против личности / Ю.П. Аленин, В.В. Тищенко. – Одесса: Бахва, 1996. – С.15.
5. Под негативными обстоятельствами понимаются такие факты и следы, которые не соответствуют, противоречат фактам и следам, обычным и необходимым при определенном событии (или объяснениями определенных лиц о якобы имевшем место событии). См.: Расследование отдельных видов преступлений / Под ред. О.Я.Баева. – Воронеж, 1986; С.Г. Медведев. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений. – Волгоград, 1973.
6. Мудьюгин Г.Н. Расследование убийств, замаскированных инсценировками / Г. Н. Мудьюгин. – М., 1973. – С.28-29.
7. Саїнчин О.С. Теорія і практика розслідування умисних вбивств / Монографія /. – Одеса, 2012. – 237 с.

Торган Л. М. Инсценирование преступления в системе подготовки, совершения и укрывательства преступлений / Л. М. Торган // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 296-299.

В статье рассматриваются вопросы научного определения места инсценирования в криминалистической системе способов подготовки, совершения и сокрытия преступлений. Раскрываются этапы уголовного производства по уголовным делам, на которых имеется возможность установить инсценирование преступления под некриминальное событие.

Ключевые слова: преступление, убийство, убийство скрытое инсценированием, цель и способ преступления, криминалистическая классификация, следственное производство по уголовному делу.

Liliya Torgan. Staging of crime is in the system of preparation, feausance and concealment of crimes / L. M. Torgan // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2013. – Vol. 26 (65). № 1. – P. 296-299.

This paper presents a scientific definition of a place staging in the forensic system of methods of preparation, perpetration, and cover-up of crimes. The stages of criminal proceedings in criminal cases are disclosed on the basis of which it is possible to determine a crime staging as a non-criminal event.

Key words: crime, murder, murder covered up by staging, purpose and way of crime, forensic classification, investigatory records.